

Tél kompjai állnak,
szállhatsz a Dunának
árja felett,
fagyban külön arcod
kell visszapofoznod,
hogy te lehess.

Marcel Proust

HÚSVÉTI SZÜNIDŐ

Lóránt Zsuzsa fordítása

Tököfikók a regényírók, akik napokban és években számolnak. Egy faliórának talán egyformák a napok, de az embernek nem. Vannak meredek és nyomasztó napok, amelyeket a végtelenségig tart megmászni, és lankás napok, melyeken dalolva szá-
guldhatsz lefelé, amilyen sebesen csak bírsz. Hogy bejárják a napokat, főképp a kissé ideges természetű emberek, képesek kényük-kedvük szerint többféle „sebességbe” kapcsolni, akár az autók.

Vannak aztán oda nem illő, közbeekelt napok, amelyek egy másik évszaktól érkeznek, más éghajlat alól. Párizsban vagy, tél van, s mégis, már félálomban érzed, hogy tavaszi, szicíliai reggel virrad rád. Az elgördülő villamos első zajából megtudod, hogy nem esőben ázik-fázik, hanem kék ég felé tart; a különböző hangszerekre fortélyosan megírt ezernyi népi téma, az üstfoltozó kürtjétől a kecskepásztor sipjáig a reggeli daltam megannyi könnyed szólama olyan, akár egy „Ünnepi nyitány”. És az első napsugár érintésére dalra fakadunk, akárcsak Memnon szobra. Sőt még csak időváltásra sincs szükség, hogy érzékenységünk, belső zeneiségünk hangszíne hirtelen megváltozzék. Akárha tudós készülékekkel idéznénk elő tetszés szerint a természetben ritkán és szabálytalanul előforduló jelenségeket – a nevek is, az ország- és városnevek ködöt, napsütést, felhős égboltot varázsolnak elénk.

Gyakran megesik, hogy a többihez látszólag hasonló napok egész sorozata oly tisztán válik el egymástól, mint egy dallammotívum egy merőben más dallammotívumtól. Eseményeket elmesélni olyan, mint pusztán szövegekönv alapján ismertetni egy operát; ám ha regényt írnék, arra törekednék, hogy megkülönböztessem az egymást követő napok zenéjét.

Emlékszem, gyermekkoromban apám egyszer elhatározta, hogy a húsvéti szünidőt Firenzében töltjük. Nagy dolog a *név*, egészen más, mint a *szó*. Életünk során a nevek apránként szavakká változnak; felfedezzük, hogy egy Quimperlé és egy Vannes nevű város vagy egy Joinville és egy Vallombreuse nevű úr közt talán nem is akkora a különbség, mint a nevük közt. Csakhogy a nevek eleinte makacsul tévútra vezetnek; a szavak apró, világos és megszokott képeket mutatnak a dolgokról, mint amilyenek az iskola falán függnek, hogy megvilágítsák, mi a gyalupad, a juh, a kalap, s e dolgok

mindegyike fajtájának összes egyedét hivatott ábrázolni. A név azonban azt hiteti el velünk, hogy a város, amelyet jelöl, tulajdonképpen személy, s hogy minden más várostól szakadék választja el.

A kép, melyet a név egy városról ad, szükségképpen leegyszerűsített. A névnek nem túl nagy a terjedelme; nem tudunk nagy teret és időt beleszorítani; talán csak egyetlen műemléket, amelyet mindig ugyanabban az órában látunk; legalábbis az én Firenze-képem két mezőre oszlott, mint Ghirlandaio festményei, melyek egyazon személyt mutatnak a cselekmény két pillanatában; az egyikben boltozatos mennyezet alatt néztem az egymásra rétegzett, ferdén záporozó napsugarak függönyén át a Santa Maria del Fiore festményeit; a másikon, hogy ebédre visszatérjek, áthaladtam a fehér és sárga nárciszokkal és kökörcsinikkel borított Ponte Vecchiön.

A kép, melyet a városok nevüktől kapnak, leginkább mégis magából a névből, önön ragyogó vagy komor hangzásából ered; és egészen abban furdik, mint azokon az egyszínű kék vagy piros plakátokon, ahol a bárkák, a templom, az út, a járókelők egyformán kékek vagy pirosak, mintha Vitré ékezte sötét árnyékot vetne legapróbb házaira; ekképp nekem Firenze házai mintha illatfelhőben fürödnének, mint a virágkelyhek, talán a Santa Maria del Fiore miatt. Ha jobban megfigyeltem volna, min is tűnődöm, rájöhettem volna, hogy valahányszor arra gondolok, „Firenzébe megyek”, „Firenzében vagyok”, korántsem egy várost láttam, hanem olyan valamit, ami teljesen eltért mindattól, amit ismertem, olyat, mint amit valamely ismeretlen csoda, egy tavaszi reggel jelentene azoknak az embereknek, akiknek egész élete téli alkonyatban telik.

A tehetségnek kétségkívül feladata, hogy visszaadja azon érzelmeknek a valóságos és természetes színezetét, amelyeket az irodalom hagyományos pompába burkol; ezt csodálom legjobban Paul Claudel *Az Angyali Üdvözlésében* is – hiszen itt a pásztorok karácsonyeste azoknak sem azt mondják, hogy „Karácsony, ime itt a Megváltó”, akik lázba jönnek a ragyogó homlokzatok előtt, mert értőn élvezik a négylevelű lóhere finomságát –, hanem ezt: „hóhahó, br, de hideg van”; és Violaine így szól, miután feltámasztotta a gyermeket: „Mi baj, gyönyörűm, mi baj, kincsem?” Jócskán találnék ilyen példákat a nagy költő, Francis Jammes csodás életművében is. Más esetekben azonban, épp ellenkezőleg, az irodalom kötelessége lehet, hogy pontosabb kifejezéssel helyettesitse azokat a homályos megnyilvánulásokat, melyekkel átadjuk magunkat a rajtunk eluralkodó érzelmeknek, anélkül hogy átlátnánk rajtuk. A jóleső várakozást, hogy Firenzében leszek, mindössze azzal fejeztem ki, hogy tizszer is abbahagytam a reggeli mosdást, és páros lábbal szökellve torkomszakadtából harsogtam a *Győzelem atyját*; de ez a várakozás azoknak a hívőknek a várakozására emlékeztetett, akik úgy érzik, hogy másnap a paradicsomba jutnak.

Úgy tűnt, újakezdődik a tél; apám azt mondta, az idő aligha lesz kedvező az induláshoz. Más években ilyenkor érkezünk meg egy Beauce-vidéki kisvárosba, hogy kéklő ibolyákra és újra begyűjtött kandallókra bukkanjunk. Ebben az évben viszont a firenzei szünidő vágya eltörölte a Chartres melletti szünidők emlékét. A várakozás életünk minden pillanatában sokkal merevebben kötődik vágyainkhoz, mint ahhoz, amit a valóságban látunk. Ha elemeznénk azokat az érzéki benyomásokat, amelyek egy forró júniusi napon az ebédelni hazatérő ember tekintetét és szaglását betöltik, sokkal kevésbé találnánk meg bennük az utcák porát, ahol keresztülvág, és a boltok vakító cégéreit, melyek előtt elhalad, mint azokat az illatokat, amelyekre rövidesen rátalál – a cseresznye- és sárgabarackkompótos tál, az almabor, a gróji sajt illatát –,

melyek még mind bizonytalanul lebegnek az ebédlő olajos, lakkozott, áttetsző és friss félhomályában, és pompásan csikozzák és szövik át erekkel, mint egy achátkő belsejét, míg az üveghasáb késtartó szivárványszín töredékekben játszik, vagy itt-ott pávaszemeket vet. Hasonlóképpen láttam magam előtt Firenzét és a napsütötte Ponte Vecchiön árult rengeteg virágot, mialatt a januárit is megszegyenítő hidegben átkeltem a Boulevard des Italiens-en, ahol a gesztenyefák, melyeknek a rossz idő nem szegte kedvét, a jegesen nyirkos levegő ölelésében, mint a pontos vendégek, már estélyi díszben kezdtek bontakozni, és fagyott tömbjükből kivésni azt az ellenállhatatlan zöldeket, amit a hideg pusztító hatalma csupán gátolni tudott, de megfékezni már nem.

Hazatérve Firenzéről szóló munkákat olvastam, amelyek még nem Henri Ghéon és Valéry Larbaud korszakából származtak, az *N. R. F.* néhány évig a jövő mélyén szunnyadt még. De a könyvek ekkor nem kavartak fel úgy, mint az útikönyvek, és az útikönyvek sem annyira, mint a vasúti menetrendek. Zavarom valójában abból fakadt, hogy azt gondoltam, a közeli, de megközelíthetetlen Firenzét, melyet magam előtt látok, kerülő úton elérhetem képzeletemben egy kanyarral, ha a „föld szavát” követem. Nem tudtam fékezni örömöm, amikor apám, roppantul sajnálkozva a hideg miatt, nekilátott, hogy kiválassza a legjobb vonatot, és mikor felfogtam, hogy ha ebéd után áthaladunk majd a füstös barlangon, a pályaudvar üvegezett laboratóriumán, s felkapaszkodunk a varázserejű vasúti kocsiba, amely arra vállalkozott, hogy véghezviszi köröttünk az átváltozást, másnap már a fiesolei dombok lábánál, a liliomok városában ébredhetünk. „Mindent összevéve, tette hozzá apám, már 29-én, sőt akár húsvét reggelén Firenzében lehetek”, s ekképp ezt a Firenzét nemcsak az elvont Téből szabadította ki, hanem abból a képzeletbeli időből is, ahol nemcsak egyetlen nyaralást helyezünk el, hanem egyidejűleg másokat is, hogy életem egy különleges (hétfővel kezdődő) hetébe iktassam a várost, amikor a mosónőnek tisztán vissza kell hoznia tintapecsétes fehér mellényemet, egy közönséges, mégis valódi héten, amely nem tűri a fölösleges ismétlést. És megérezttem, hogy a legizgatóbb mértan szerint most már saját életem síkjára kell vetítenem a virágok városának dómjait és tornyait.

Ujjongásom akkor tetőzött, amikor meghallottam apám hangját: „Esténként bizonyára hideg lesz még az Arno partján, jól teszed, ha bepakolod a téli felöltődöt és a vastag zakódat.”

Mert csak akkor éreztem át, hogy én magam vagyok az, aki húsvét előestéjén abban a városban sétálgatok majd, ahová eddig csak a reneszánsz alakjait képzeltem, hogy én fogok belépni a templomokba, és ha feltárul a Fra Angelicók gazdagsága, a sugárzó délután szinte velünk lépi át a küszöböt, mintha azért jönne, hogy árnyékba és hűvösbe borítsa Fra Angelico kék egét. Akkor éreztem, amit addig lehetetlennek tartottam, vagyis azt, hogy valóban behatolok Firenze nevébe; egy végső és erőmet meghaladó tornamutatvánnyal levettem magamról, mint felesleges burkot, szobám levegőjét, amely többé már nem volt az én szobám, fokozatosan firenzei levegővel cseréltem fel, avval a megnevezhetetlen és különleges levegővel, amit álmában szív be az ember, és melyet Firenze nevébe zártam; éreztem, abban a csodában van részem, hogy testtelenné válok; ehhez járult még az a rosszullét, amit kezdődő torokfájáskor érzünk; este lázasan feküdtem le, az orvos megtiltotta, hogy elutazzam, és terveim semmivé foszlottak.

Azért mégsem teljesen; mert a következő évi böjtben napjaim éppen ezeknek a terveknek az emlékéhez kapcsolódtak, ez vonta őket harmóniába. Amikor egy nap azt hallottam, hogy egy hölgy így szól: „Elő kell vennem a bundáimat; ez az idő igazán

nem felel meg az évszaknak, az ember nem is hinné, hogy ilyen közel a húsvét; úgy látszik, visszatér a tél”, ezek a szavak hirtelen tavaszias érzéssel árasztottak el, újra előtűnt az a dallam, amely az előző évben elbűvölte ugyanezeket a heteket, amikre ezek a mostaniak mintha emlékeztettek volna; ha ennek zenei megfelelőjét keresném, azt mondanám, megvolt benne D’Indy *Fervaal*-jából a lábadozás és a rózsák témájának gyöngéd, balsamos, törékeny finomsága. – A nevekbe vetített álmok érintetlenek maradnak, míg légmentesen zárva őrizzük a neveket, ameddig nem utazunk; de mihelyst felnyitjuk őket, hacsak résnyre is, mihelyst megérkezünk a városba, az első elhaladó villamos elszágul, és emléke örökre elválaszthatatlan marad a Santa Maria Novella homlokzatától.

Előző évben az volt a gyanúm, hogy húsvét napja nem különbözik a többitől, nem is tudja, hogy húsvétnek hívják, és a fújdogáló szélben felismerni véltem a hajdani napok már korábról ismerős édességét, változatlan anyagát, megszokott nedvességét, tudatlan cseppfolyósságát. De nem tudtam meggátolni, hogy húsvét hete az előző évben fogant terv emlékétől ne szívjon magába valami firenzei jelleget, és Firenze valami húsvétit. Húsvét hete még távol volt, de az előttem elterülő napok sorából a szent napok világosabban emelkedtek ki, mintha egy napsugár vetülne rájuk, akár egy távoli falu házai, melyeket azért pillantunk meg, mert a fény-árnyék tükröződése kiemeli őket; a nap minden fényét magukban őrzik. Mint egy breton falu, mely időnként kikapaszkodik az őt elnyelő szakadékból, Firenze újjászületett számomra. Mindenki sajnálkozott a rossz idő, a hideg miatt, de nekem a lábadozás bágyadságában hunyorgnom és mosolyognom kellett, mert Fiesole mezőin minden bizonytalán áradt a napsütés. Nemcsak a harangok érkeztek Rómából, maga Itália jött el. Hűsége kezemből nem hiányzott a virág, hogy megtiszteljem a meg nem tett utazás évfordulóját. Mert mióta újra hidegre váltott az idő a boulevard gesztenyéi és platánfái körül, a levegő jeges fürdőjében, mint egy tiszta vízzel telt kehelyben, kinyíltak a Ponte Vecchio fehér és sárga nárciszai, jácintjai és kökörösínjei.

1913

Szentkuthy Miklós

CSODA ÉS JÁTÉKOSSÁG AZ ANGOL IRODALOMBAN

Van egy régi könyv, Chesterton írta: WHAT’S WRONG WITH THE WORLD – magyarra szépen és finoman így fordítanám: MITŐL BÜDÖS A VILÁG? Ezt abban az időben írta, mikor még olyan csodái és játékaik voltak Európának, mint hogy legyen-e választójoguk a nőknek vagy sem, és ezzel kapcsolatban a nő hivatását a saját otthonában olyan ragyogó paradicsomdár-színekkel festi le, hogy ezt már nemcsak a nőkre, hanem minden *költőre* kell értenünk. Költészetnek, *angol* költészetnek és játékkal-csodákkal átítatott költészetnek ilyen pompás meghatározását aligha olvashatjuk másutt. Hall-